

ORTA PALEOLİTİK

Aletlerin üretimi açısından orta paleolitik, yongaların sistemli olarak üretilmesi ile nitelenir. Alt Paleolitik'ten itibaren, bu iki çağ arasında kesin bir sınır yoktur. Son buzul arasından Würm buzullaşmasının birinci yarısına doğru (-50.000 yılları civarında) Avrupa'nın orta paleolitik endüstrileri Moustérien'e bağlıdır. Levallois tekniğini kullanan ya da Acheuléen geleneklerden kaynaklanmış görünen çeşitli tip tabakalar birlikte bulunurlar.

Orta Paleolitik söz konusu olunca akla ilk gelen Moustérien'dir. Moustérien adını Fransa'da Dordogne bölgesinde bulunan ve küçük bir sığınak olan Le Moustier'den almıştır. 1865 yılında Edward Lartet, burada kazılara başlamış ve yüzeylerinden birinin düzeltilmesiyle elde edilen uçların bolluğu ile nitelenen bir endüstriyi ortaya koymuştur. 1872 yılında ise G.de Mortillet, Lartet'in bulduğu endüstriyi MOUSTERIEN olarak adlandırmıştır.

Bu adlandırma bilim alemine sokulana dek söz konusu evreden Moustier Çağı olarak söz edilmiştir. Moustérien alet topluluğu çok çeşitli değildir. Daha çok achéuléen süresince görülen formları kapsar. Aletler Levallois olan ya da olmayan yongalar üzerine yapılmışlardır.

Moustérien'in coğrafik dağılışı Asya, Avrupa ve Afrika'nın kuzeyinde dikkate değer bir gelişim göstermiştir. Orta Avrupa'dan gelen soğuk fauna, iklimdeki bozulma nedeniyle, toplu olarak Atlas Okyanusu Avrupa'sına girmiştir. Sıcak faunanın son temsilcisi, henüz ılıman koşullar taşıyan Akdeniz ada ve yarımadalarına sığınmışlardır. Belki de daha sert olan bu iklim nedeniyle insan, depoların metrelerce kalınlıkta olduğu geniş mağara ve sığınaklara sığınmışlardır. Fransa'da Charente, Perigord buluntu yerlerinde özel olarak incelenmiş olan Moustérien'i G.de Mortillet kendisine göre üçe ayırmıştır:

Bunlardan birincisi eski Moustérien olarak adlandırılmıştır. Bu evrede Moustérien daha çok iki yüzeyli aletler (biface) içermektedir.

Diğer Moustérien "orta" ya da "tipik moustérien" olarak adlandırılmıştır. Bu evre özellikle Dordogne bölgesindeki Moustier kaya-altı sığınağından elde edilmiş olan endüstriye göre tanımlanmıştır.

Diğer bir moustérien evre ise "üst moustérien" olarak adlandırılmaktadır. Üst moustérien yine Fransa'daki Quina buluntu yerinde saptanan endüstriye göre nitelenmiştir. Bu endüstride iki yüzeyli aletler bulunmamaktadır. Ancak endüstri içindeki en belirgin alet tipi, kenarları kuvvetli yay yapan ve basamak pusluklu düzeltilemiş işlenmiş kenar kazıyıcılarıdır.

G.de Mortillet'nin bu ayırımı yaptığı 19. yüzyıldaki moustérien anlayışı son derece basitti. Ayırımları yapabilmek için kenar kazıyıcıların, uçların ve zaman zaman da iki yüzeylilerin endüstri ögesi olarak bulunması yeterli idi. Oysa durum sanıldığından çok daha karmaşıktır.

Düzeltilme biçimlerinde olduğu gibi, tiplerin birbirlerine orantıları da, belirgin bir biçimde bir buluntu yerinden ötekine göre değişiklik göstermektedir. Bu karmaşık durum, Fransız araştırmacısı Devis Peyrony'nin çalışmaları sayesinde açıkça ortaya konmuştur. Peyrony çalışmalarını daha çok moustérien'e adını veren Moustier'in alt sığınağında yapmış olduğu kazılarla gerçekleştirmiştir. Bu kazılar sırasında iki tipik moustérien seviye arasında "Acheuléen Gelenekli Moustérien" olarak adlandırdığı birçok moustérien seviye bulmuştur. Bu seviyelerin özelliği iki yüzeyli aletler içermelerinden kaynaklanmaktadır. Peyrony'nin üstüne diğer bazı araştırmacıların da çalışmaları olmuştur ve bunlar da yeni bazı moustérien evreleri ortaya koymuşlardır. Örneğin; F.Bordes Fransa'daki Dordogne bölgesinde Pech de l'Aze ve Combe Grenal buluntu yerlerinde kazılar yapmıştır. Bu kazıların sonuçlarına dayanan Bordes, bunların endüstrilerine kurmuş ve geliştirmiş olduğu istatistik analizlerini uygulamıştır. Böylece moustérien endüstrilerin kronolojik ve tipolojik sınıflandırılmalarına ve tanımlarına yeni boyutlar kazandırmıştır. Böylece de moustérien artık kültürel grupların çatallaştığı geniş bir kompleks olarak belirlemiştir.

Bazı alet tipleri, bu kompleks içindeki hemen hemen bütün evrelerde tekrarlanmışlardır. Yani bütün evrelerin ortak tipleri olarak görülmüşlerdir. Bu aletler; kenar kazıyıcılar, sırtlı bıçaklar, çontuklu aletler, dişlemeli aletler ve uçlar olarak belirirler.

Bu aletlerin üretime teknikleri ve orantıları, daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, bir gruptan diğerine göre değişmektedir. Moustérien konusunda sistemli tipolojik incelemelerin yapıldığı bölge olan Batı Avrupa'da, aletlerin tipleri ve orantılarına 5 büyük grup saptanmıştır. Bunlar şunlardır:

1-TİPİK MOUSTERIEN:

Bu tip moustérien D. Peyrony tarafından Moustier sığınağının B ve J tabakalarında tanımlanmıştır. Bu grup moustérien endüstri içinde iki yüzeyli aletler bulunmaz. Fakat endüstri çok sayıda yassı olan kenar kazıyıcılar ile uçlar içerir. Özellikle de yassı olan kenar kazıyıcıların bolluğu ile nitelenmiştir. Bazı bu tip gruplar içinde Levallois tekniğinin hakim olduğu görülür.

2-ACHEULÉEN GELENEKLİ MOUSTERIEN:

İlk kez Moustier sığınağının G ve H tabakalarında ortaya çıkarılmıştır. Grubu nitelendiren alet tipi, "yürek biçimli iki yüzeyli" aletlerdir. Bu aletler, bu grup içinde büyük bir sayı ile temsil edilirler. Bu grup içinde iki yüzeylilerin yanı sıra sırtı yay biçimli bıçak ve kenar kazıyıcılar vardır. Bu endüstri içinde artık üst paleolitik boyunca çoğalacak olan çok sayıda alet de bulunur. Nicelik ve nitelik yönünden üst paleolitik'te büyük bir artışı gösteren ve Achéuléen

Gelenekli Moustérien içinde ortaya çıkmaya başlayan bu aletlerin başlıcaları taşkalemler, ön kazıyıcılar, taş delgiler ve sırtlı bıçaklardır.

3-DİŞLEMELİ MOUSTERIEN:

Daha önce sözünü ettiğimiz çontuklu ve dişlemeli aletler, bu endüstride yaygın bir biçimde görünürler. Bu her iki alet sayısı, moustérien’i nitelendiren uç ve kenar kazıyıcılar gibi, aletlerin zararına çoğalırlar. Yani Dişlemeli Moustérien’i nitelendiren özgün aletler, dişleme gösteren tiplerdir. Dişlemeli ve çontuklu aletler dışında, Dişlemeli Moustérien diğer bütün tiplerin ender sayıda bulunduğu bir endüstridir. Ancak dişemeli aletler, tanınmaları açısından son derece tehlikeli aletlerdir. Çünkü doğal nedenlerle oluşmuş dişlemelerle karıştırılma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Bu nedenle de “Dişemeli Moustérien”in iyi bir biçimde tanımlanabilmesi için isteyerek yapılmış dişlemeleri, bir başka deyişle “dişleme tekniği”ni iyi bilmek gerekir.

4-QUINA TİP MOUSTERIEN:

Bu tip moustérien Fransa’da Charente bölgesinde bulunan Quina yatağına göre adlandırılmıştır. Bu tip endüstriye, Batı Avrupa’da hemen hemen yalnızca Charente bölgesinde rastlanıldığından “Charentien” adı da verilmektedir. Quina tipli moustérien ya da diğer deyişle Charentien, kalın kenar kazıyıcıların ezici bir orantıyla temsil edilmesiyle nitelenir. Kalın ve kısa olan bu kenar kazıyıcılar, basamak pulcuklu düzeltilemlerle, kazıyıcı kenar haline dönüştürülmüştür.

5-FERRASSIE TİP MOUSTERIEN:

Bu tip, Fransa’da Dordogne bölgesinde bulunan La Ferrassie mağarasının “C” tabakasında tanımlanmıştır. Aletleri Quina tip moustérien’in aletlerine çok benzerler. Ancak bu endüstride kullanılan Levallois tekniği, aletlere daha uzun bir form vermektedir. Esasen bu tip moustérien, Quina tipli moustérien’den çok daha ender olup, lokal bir özellik gösterir.

Eski bir Moustérien olmaktan uzak olan Acheuléen Gelenekli Moustérien’in birçok durumlarda sanıldığından daha geç bir stratigrafik pozisyonu olduğu ortaya konmuştur. İleri bir yapım tekniği göstermesi nedeniyle Quina tip moustérien’in bir zamanlar “evrimlenmiş” olarak sayılmasına karşın, çoğu durumlarda, Acheuléen Gelenekli Moustérien onun üstünde bulunmaktadır. Yani daha geç olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok yatakta tabakalanmış olarak rastlanan farklı gruplar arasındaki bu farklılık güçlkle açıklanabilmektedir.